

УДК 377.5:001.8

DOI <https://doi.org/10.32782/cusu-pmtp-2024-2-8>

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

Іванова Олена Анатоліївна,

доктор філософії з професійної освіти,
викладач вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист циклової комісії загальноосвітніх та соціально-гуманітарних дисциплін
Відокремленого структурного підрозділу
«Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету»
ORCID ID: 0000-0002-9251-832X

Стаття присвячена дослідженню проблеми розвитку креативного мислення – найважливішої навички працівників. Розглянуто сутність понять «креативність», «креативний», «мислення» в загальному сенсі й як термінів психології, філософії, педагогіки. Здійснено пошук особливостей креативного мислення та можливостей педагогічного впливу на його розвиток. Продемонстровано найбільш цікаві сучасні наукові підходи щодо сутності, природи виникнення, складових та етапів творення креативного мислення. Представлено власне розуміння поняття «креативне мислення» на основі словникових статей. З'ясовано, що креативне мислення є одним із видів мисленнєвого процесу, результатом якого є виявлення інтелектуальних здібностей людини, її творчого потенціалу, рівня набутих знань та здатності оперувати ними у розв'язанні актуальних завдань альтернативними нетрафаретними методами. Виділено серед наукових підходів до креативного мислення визначення авторів дослідження PISA.

Акцентовано увагу на інтерактивних підходах до організації освітнього процесу, що забезпечують активний характер взаємодії учасників освітнього процесу на засадах співпраці та співтворчості. Зауважено на результаті інтерактивних технологій навчання, який досягається завдяки орієнтованості на діяльнісний підхід, спрямованості на самостійний пошук шляхів вирішення певної ситуації, сприянню відходу від «сліпої» трансляції знань до аналізу інформації та генерування власної позиції. Розглянуто інтерактивні технології навчання, які використовуються для розвитку креативного мислення здобувачів освіти, такі як: метод кейсів, тренінг, групова дискусія, рольові та ділові ігри, майндмеппінг, метод «6 капелюхів мислення», метод проєктів.

Ключові слова: мислення, креативність, креативне мислення, здобувач освіти, студент, інтерактивні технології навчання.

Ivanova Olena. Implementation of educational technologies in the process of development of creative thinking

The article is devoted to the study of the problem of the development of creative thinking. The essence of the concepts "creativity", "creative", "thinking" in the general sense and as terms of psychology, philosophy, pedagogy is considered. The search for the peculiarities of creative thinking and the possibilities of pedagogical influence on its development was carried out. The most interesting modern scientific approaches to the essence, nature of emergence, components and stages of creation of creative thinking are demonstrated. The actual understanding of the concept of "creative thinking" based on dictionary articles is presented. It was found that creative thinking is one of the types of thinking process, the result of which is the identification of a person's intellectual abilities, his creative potential, the level of acquired knowledge and the ability to operate on them in solving actual problems using alternative, non-template methods. Among the scientific approaches to creative thinking, the definition of the authors of the PISA study is highlighted.

Attention is focused on interactive approaches to the organization of the educational process, which ensure the active nature of the interaction of the participants of the educational process on the basis of cooperation and co-creation. The result of interactive learning technologies is noted, which is achieved due to the focus on the activity approach, the focus on the independent search for ways to solve a certain situation, the promotion of moving away from the "blind" translation of knowledge to the analysis of information and the generation of one's own position. Interactive learning technologies used for the development of creative thinking of students are considered, such as:

the case method, training, group discussion, role-playing and business games, mind mapping, the "6 thinking hats" method, and the project method.

Key words: *thinking, creativity, creative thinking, education seeker, student, interactive learning technologies.*

Вступ. Питання щодо рівня професійної підготовки майбутнього фахівця в усі часи було актуальним, а сьогодні, в добу інформаційного суспільства, підвищеної конкуренції на ринку праці, посиленої міграції населення, новітніх форм і видів зайнятості, набуває особливого значення. Як відомо, суто професійних навичок для досягнення професійного успіху замало. Професіонал відбувається лише тоді, коли в системі його навичок переважають *soft skills* (так звані м'які або гнучкі навички, які, по суті, й забезпечують ефективність професійних). Так, у матеріалах Всесвітнього економічного форуму про майбутнє робочих місць (Швейцарія, Давос, травень 2023 р.) проаналізовано очікування роботодавців та відзначено як соціально-економічні та технологічні трансформації формуватимуть робоче місце наступних п'яти років [1]. За даними форуму серед найбільш затребуваних універсальних навичок виділено, насамперед, такі як: аналітичне та креативне мислення; стійкість, гнучкість, стриманість; мотивація та самовідданість; допитливість і навчання впродовж життя; технологічна грамотність; надійність й увага до деталей; емпатія та активне слухання; лідерство та соціальний вплив; контроль якості. Зауважимо, що зазначені навички залишаються найважливішими для працівників у період до 2027 року. Таким чином, на порядок денний закладів освіти виходить питання розвитку у здобувачів освіти відповідних навичок у процесі навчання. При цьому значну увагу необхідно приділити розвитку саме креативного мислення.

Аналіз досліджень і публікацій засвідчує, що поняття «креативне мислення» є складним та багатоаспектним. Отже, приділяємо увагу окремо словам «креативний» та «мислення», які є складниками словосполучення «креативне мислення». У межах нашого наукового інтересу з'ясовано розуміння їх як термінів у загальному сенсі, так і з точки зору психології, філософії, педагогіки [2].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «мислити» трактується як «міркувати, зіставляючи явища об'єктивної дійсності й роблячи висновки» [3].

Згідно з Академічним тлумачним словником української мови поняття «мислити» визначається як «те саме, що думати, розмірковувати над чим-небудь», «мати певну думку, вважати, допускати» [4].

Велика українська енциклопедія представляє тлумачення поняття мислення як «фундаментальна властивість розумних істот, що включає процеси засвоєння та смислової переробки інформації, цілеспрямованого пізнання суб'єктом істотних зв'язків і відносин між предметами і явищами, творення нових ідей, проектування моделей практичної і раціонально-пізнавальної діяльності» [5].

У сучасній вільній онлайн-енциклопедії Вікіпедії поняття «мислення» розглядається як «процес перетворення фактів, інформації, емоцій тощо на цілісне й упорядковане знання» [6].

Філософський енциклопедичний словник представляє тлумачення мислення як «інформаційна діяльність, що набула якості опосередкованого, узагальненого пізнання, яке за допомогою абстрагування, міркувань (зіставлень пізнавальних образів та логічного виведення думок) і типізації даних про світ явищ розкриває їх необхідні зв'язки, закономірності, тенденції розвитку». Словникове джерело також зауважує на зв'язку мислення з моделюванням можливих ситуацій та його здатності до планування дій і передбачення їх наслідків, а сам процес мислення визначає як «низку логічних операцій: порівняння пізнаваних об'єктів (наочно даних чи уявлюваних, ідеалізованих); аналіз і синтез даних; абстрагування істотних ознак об'єктів від їхніх другорядних рис і від самих об'єктів; узагальнення, класифікація та ін.» [7].

Цікавим вважаємо визначення терміну «мислення» у Сучасному тлумачному психологічному словнику як «один з вищих проявів психічного, процес пізнавальної діяльності індивіда, який характеризується узагальненим і опосередкованим відображенням дійсності; це аналіз, синтез, узагальнення умов і вимог розв'язуваної задачі та способів її вирішення» [8].

Згідно з Українським педагогічним словником «мислення» – це «вища форма відображення дійсності в психіці, ідеальна діяльність, результатом якої є об'єктивна істина. Основними формами процесу мислення є судження й міркування. Прийоми мислення – це система мислительних операцій, організованих для розв'язання конкретного завдання» [9].

Слово «креативний» за походженням тягне своє коріння від латинського *creatio* («створення»), яке, у свою чергу, походить від слова *creare* («творити») або ж *creo* («я творю»). У Словнику іншомовних слів термін «креативність» (від англ. *to create* – творити) означає «творча спрямованість, готовність до формулювання, прийняття і створення принципово нових ідей та рішень, що відрізняються від традиційних або загальноприйнятих»; «кмітливість, винахідливість, нестандартність» [10]. Відповідно, прикметник *creatrix* (креативний) передбачає здатність виробляти щось нове, оригінальне. Таке буквальне значення даного терміну, насправді, дуже добре позначає той тип діяльності, який позначаємо терміном «креативне мислення». Це здатність бачити нові можливості, знаходити незвичайні поєднання та створювати інноваційні рішення.

Велика українська енциклопедія представляє тлумачення поняття креативний як «тип інтелектуально-творчих здібностей особистості, здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко й нестандартно розв'язувати проблемні ситуації» [5].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови термін «креативний» трактується як «творчий, а «креативність» – «творча, новаторська діяльність» [3].

Сучасний тлумачний психологічний словник представляє тлумачення креативності (від лат. *creatura* – створення) як «здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації» [8].

Таким чином, аналіз словникових статей щодо змісту поняття «креативне мислення» дозволяє розглядати його як один із видів мисленнєвого процесу, результатом якого є виявлення інтелектуальних здібностей людини, її творчого потенціалу, рівня набутих знань та здатності оперувати ними у розв'язанні актуальних завдань альтернативними нетрафаретними методами.

Вивченню питання креативного мислення та його розвитку присвятили власні дослідження значна кількість сучасних науковців. Серед них можна відзначити праці: Вовчатої Н., Байрамової О., Чорної Г. [11], Волкової С., Тулякової К., Мелешко І. [12], Гульбс О., Діхтяренко С., Кузьміної В. [13], Дімітрової-Бурлаєнко С. [14; 15; 16], Задорожнюк Н. [17], Луначека В. [18], Міненко О., Мамчур І. [19], Павлюх В. [20], Передерій О. [21], Рябовол Л. [22], Степаненко О. [23], Яковишиної Т., Шалівської Ю. [24] та багато інших.

Здійснюючи пошук особливостей креативного мислення та можливостей педагогічного впливу на його розвиток, зазначимо, що їх розкривають по-різному. Продемонструємо найбільш цікаві сучасні наукові підходи щодо сутності, природи виникнення, складових та етапів творення креативного мислення.

На думку Вовчатої Н., Байрамової О., Чорної Г. креативне мислення характеризується винахідливістю, здатністю мислити нестандартно, знаходити нові рішення у кризових ситуаціях. Аналізуючи наукові підходи до розвитку креативного мислення, автори доходять до певного узагальнення, що «процес розвитку навичок креативного мислення спрямований на їх цілісне самовизначення та самовираження у навчальній та професійній діяльності». Цікавим вважаємо підхід до визначення умов, необхідних для розвитку у здобувачів освіти креативного мислення, їх професійної і наукової творчості, таких як: здібності і схильності як комплекс

соціально-психологічних і фізіологічних якостей людини; протилежні психологічні якості, поєднання яких індивідуальні; оптимальні організаційні умови [11].

За С. Дімі트로вою-Бурласенко, креативність носить інтегративний характер, нерозривно пов'язана із інтелектуальною, емоційною, рефлексивною, вольовою, мотиваційною і діяльнісною сферами особистості. Вчена наголошує на взаємозв'язку креативності й творчості, розглядаючи креативність як здатність створювати, здатність до творчих результативних дій, що зумовлюють нове незвичне бачення проблеми чи ситуації. Науковець доходить висновку, що креативність і творче мислення, як особистісні категорії, є обов'язковим компонентом у складі професійної компетентності будь-якого фахівця. Дослідниця висловила думку, що креативність не є вродженою характеристикою індивіда, а може бути сформованою завдяки особливим умовам виховання та навчання, основними з яких є розвиток особистості, мотивація до творчої діяльності та свобода індивідуальності [14]. У зв'язку з цим С. Дімітрова-Бурласенко зазначає, що цьому процесові сприяє креативне освітнє середовище, організатором якого та ініціатором включення студентів у його створення і вдосконалення є викладач: взаємовплив творчої активності викладача «включатиме» внутрішні механізми творчої активності студентів, що сприятиме створенню творчого середовища, яке надасть можливість для розвитку та розкриття здібностей і інтересів майбутніх фахівців, сприятиме їхньому саморозвитку, а саме – виявленню гнучкості мислення, креативності та оригінальності у вирішенні завдань [15].

Н. Задорожнюк відмічає, що сутність креативності залежить від сфери діяльності, тобто пов'язана з практичною діяльністю людини і оцінюється в залежності від ступеня її впливу на цю діяльність. Вона виокремлює такі основні аспекти креативності, як: креативна особистість (особистість, яка має внутрішні передумови (креативні здібності, нейрофізичні задатки, специфіку когнітивної сфери), що забезпечують її творчу активність); креативне середовище (відображення прийняття креативності оточенням і мотивацію щодо генерації та впровадження нових ідей); креативний процес (творчий процес, спрямований на створення нового продукту, послуги, ідеї, способів дії тощо); креативний продукт (результат креативного процесу). Першочергову роль авторка віддає креативній особистості та креативному середовищу. Дослідниця висловлює думку, що креативні здібності надано всім від народження, але під дією багатьох чинників вони поступово притупляються, тому їх слід розвивати. Задорожнюк Н. визначені такі критерії креативних здібностей людини, як: гнучкість – можливість швидко адаптуватися та перебудовуватися відповідно до змін навколишнього середовища; інноваційність та оригінальність – здатність до створення нових і незвичайних ідей, що значно відрізняються від загальноприйнятих норм; метафоричність – можливість творити в незвичайному напрямі, вміння побачити в звичайному щось незвичайне і навпаки, здатності до асоціативного символічного мислення; сприйнятливість – готовність миттєво переходити від однієї ідеї до іншої, чутливість до невизначеності та можливих протиріч [17].

О. Передерій, досліджуючи основні умови розвитку креативного мислення старшокласників, розглядає його як процес, під час якого відбувається створення чогось нового нестандартним, неконсервативним чи нешаблонним способом [21]. Науковець на основі вчення про креативне мислення, підстав виникнення, структурних компонентів креативності, окреслює такі етапи технології формування креативного мислення: I етап – визначення рівня креативності кожного здобувача освіти за педагогічними спостереженнями, анкетуванням і діагностуванням за допомогою психологічних тестів; II етап – визначення перспективи розвитку креативності з урахуванням індивідуальних особливостей здобувачів освіти; III етап – розробка системи методів, засобів, технологій, спрямованих на розвиток креативності здобувачів освіти; IV етап – впровадження та корекція розроблених систем навчання, спрямованих на розвиток креативного мислення здобувачів освіти. У контексті нашого дослідження вагомою виявилася думка Передерій О. щодо організаційно-педагогічних умов формування креативних здібностей здобувачів

освіти, як-от: урахування психологічних та вікових особливостей здобувачів освіти; застосування під час освітнього процесу сучасних форм, методів, прийомів і засобів навчання; створення атмосфери, яка сприятиме генерації здобувачами освіти нових ідей і думок; створення необхідного творчого середовища, що передбачає зміни просторово-предметного оточення, програм і засобів навчання; збільшення проєктної, командної і групової діяльності у педагогічному процесі; поєднання класичних варіантів організації освітнього простору з новітніми, наприклад, мобільними робочими місцями, що легко трансформувати для різних видів роботи; планування і дизайн навчальних приміщень здійснювати з урахуванням вимог ергономіки; організація нового освітнього процесу з використанням нових ІТ-технологій, нових мультимедійних засобів навчання, оновленої лабораторної бази для вивчення предметів природничо-математичного циклу.

Л. Рябовол, вивчаючи основні аспекти проблеми креативності, розглядає креативність як інтегроване, цілісне, системне психолого-педагогічне, філософське та соціальне явище, пов'язане з відмовою від стереотипів у мисленні [22]. На думку автора, креативність пов'язана з творчістю й обдарованістю особистості, з розвитком її творчих здібностей: креативність передбачає діяльність та реалізацію нестандартних підходів до вирішення проблем, а творчість – це і здатність до діяльності, спрямованої на створення чогось нового, і сама ця діяльність, і її результат. Науковець вважає, що інваріантною умовою вияву креативності є саме таке нестандартне, оригінальне мислення як креативне. Вчена презентує його як обов'язковий компонент системи професійно значущих якостей та спеціальних здібностей людини, у зв'язку з чим його розвиток вважає необхідним з огляду на потреби здійснення творчої професійної діяльності.

Узагальнюючи наукові підходи до креативного мислення виділяємо визначення авторів дослідження PISA: *«креативне мислення – окремий тип мислення, який характеризується компетентністю особистості продуктивно залучатися до генерування, оцінювання та вдосконалювання ідей, результатом чого може стати прийняття оригінальних та ефективних рішень, поступ у знаннях і дієвий прояв фантазії. Креативне мислення зосереджене на когнітивних процесах і результатах пізнання, пов'язаних із повсякденною творчістю, які можна розвинути через практику й відточити в освітньому процесі»* [25; 26].

Попри те, що існує багато наукових праць, у яких обговорюється роль та проблема розвитку креативного мислення у здобувачів освіти, актуальним залишається питання щодо організації навчання, спрямованого на розвиток креативного мислення. Переконані, що представлені у статті освітні технології сприятимуть розвитку креативного мислення у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Матеріали та метод. Під час дослідження використовувалися теоретичні методи: методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції, узагальнення та синтезу наукової літератури для визначення понятійно-категоріального апарату дослідження.

Результати. Розглянемо найбільш ефективні освітні технології, що забезпечують розвиток креативного мислення, а саме – інтерактивні. Під інтерактивним навчанням розуміємо спеціальну форму організації пізнавальної діяльності, що передбачає створення комфортних умов навчання, за яких здобувач освіти відчуває свою успішність та інтелектуальну спроможність [27].

Сучасна педагогічна наука налічує значний арсенал інтерактивних підходів до організації освітнього процесу – методів, засобів, форм організації навчання, що забезпечують активний характер взаємодії учасників освітнього процесу на засадах співпраці та співтворчості. Проілюструємо інтерактивні технології навчання, які нами активно використовуються в умовах фахового коледжу у процесі формування креативного мислення здобувачів освіти [27].

1. Технології аналізу ситуацій.

До технологій, які активізують освітній процес, побудований на аналізі ситуацій, відносимо: метод традиційного аналізу конкретних ситуацій – ситуаційні завдання, ситуаційні вправи;

метод ситуаційного навчання – кейс-стаді, метод кейсів, метод інциденту; метод розігрування ролей. Упровадження зазначених технологій сприяє удосконаленню навичок та отриманню досвіду у процесі виконання таких операцій як: відбір та вирішення проблем, робота з інформацією – осмислення окремих деталей, аналіз та синтез інформації та аргументів, оцінка альтернатив, прийняття рішень тощо. На наш погляд, найбільш ефективною технологією ситуаційного навчання є *метод кейсів*, перевагами якого є: опанування навичками аналізу ситуацій, оперативного прийняття рішення; формування вміння самостійного прийняття рішення на основі групового аналізу ситуації. Таким чином, даний метод розвиває аналітичне та креативне мислення, забезпечує системний підхід до вирішення проблеми, дозволяє виділяти варіанти правильних та помилкових суджень, обирати критерії знаходження правильного рішення. Здобувачам освіти надаються конкретні ситуації, наближені до реальної практики, які вони мають проаналізувати та зробити відповідні висновки.

II. Технологія тренінгу.

На нашу думку, *тренінг* є одним із найбільш ефективних методів розвитку креативного мислення, який сприяє формуванню навичок міжособистісної взаємодії та творчого потенціалу, зміні стереотипів, що заважають особистості справлятися з нестандартними ситуаціями. В основу тренінгів покладено: практичні завдання, ігри (рольові, ділові), моделювання ситуацій, наявність нестандартних ситуацій, потребу імпровізувати і приймати нестандартні рішення. Під час проведення тренінгу систематизуються та інтегруються знання з різних дисциплін для вирішення однієї проблеми здобувачами освіти й демонстрації власної (групової) моделі певної ситуації.

III. Діалогічно-дискусійні технології навчання.

Один із найбільш популярних інтерактивних методів навчання, що передбачає колективне обговорення конкретної проблеми, спірного питання, є *групова дискусія*. Реалізація дискусії надає можливість активної участі здобувачів освіти в аналізі теоретичних положень, вірогідних оригінальних рішень, їх обґрунтованості. Це формує вміння стисло й точно викладати свої нестандартні думки, відстоювати свої погляди, аргументовано заперечувати, спростовувати позицію опонента, забезпечує творче співробітництво, що є невід'ємними складниками процесу розвитку креативного мислення. Ефективною формою спеціально організованої дискусії є *мозковий штурм*.

IV. Ігрові технології навчання.

Рольові та ділові ігри – імітаційне моделювання реальної професійної діяльності з виконанням конкретних функцій фахівців відповідної сфери. Моделювання у грі – це створення макетів, які замінюють об'єкти реальної ситуації. Застосування методу забезпечує розвиток творчого й практичного мислення: ігрове середовище дозволяє навчитися самостійно виділяти проблеми, аналізувати їх, знаходити конструктивні рішення. Працюючи над завданнями ігрового характеру, здобувачі освіти мають можливість проаналізувати свою роль у грі, оцінити свої здібності щодо гнучкості мислення та оригінальності у вирішенні завдань.

V. Технології фасилітаційного навчання.

Збір ідей (думок) за допомогою ментальних карт (майндмепінг). Цей метод цікавий тим, що дозволяє структурувати розумовий процес і стимулювати покрокове мислення. Дана технологія призначена для з'ясування того чи іншого питання, збору інформації, прийняття рішення, структурування ідей. Основу методу становить процес радіального мислення – визначається основна ідея і від неї відгалужуються різні ідеї, пов'язані з нею. Технологія призначена для індивідуального використання. Проте її можна використовувати і в груповому форматі, що полягає у створенні єдиної ментальної карти, яка допомагає об'єднати інформацію, відобразити взаємозв'язки, візуалізувати думки. Візуалізація полегшує цілісне сприйняття і в той же час дозволяє сфокусувати увагу на деталях, стимулювати креативне мислення.

VI. Технології навчання у співробітництві.

Крім зазначених вище методів інтерактивного навчання, якими послуговуємося у процесі розвитку креативного мислення здобувачів освіти, ефективним вважаємо *метод «Шість капелюхів мислення»*, спроектований Едвардом де Боно. Це система організації мислення, яка описує інструменти структурування групової дискусії та індивідуальної розумової діяльності з використанням шістьох кольорових капелюхів, які метафорично співвіднесені із шістьма режимами мислення. П'ять окремих груп осіб репрезентують шляхи вирішення проблеми з позиції свого кольору. Так, білий капелюх (нейтральний) – учасник (група учасників) оперують тільки фактами, доводячи, чому все відбулося саме так, а не інакше; жовтий (сонячний, радісний, позитивний) – учасники цієї групи шукають вигоди із запропонованого рішення, характеризуючи тільки позитивні моменти; чорний (негативний) – група висловлює сумніви щодо реалізації ідеї, знаходячи аргументи проти; червоний (емоційний, пристрасний) – група висловлює тільки емоційне сприйняття заданої ситуації, без обґрунтування своїх висновків; зелений (творчий, креативний) – учасники цієї групи пропонують нові рішення щодо заданої ситуації, які можуть бути найфантастичнішими та неочікуваними; синій (нейтральний, оціночний) – це група експертів, аналітиків, які оцінюють пропозиції всіх інших груп та знаходять оптимальне рішення, тобто група синього кольору обирає рішення, яке більш успішно просувалось у дискусії за результатами колективного обговорення. Таким чином, метод «Шість капелюхів мислення» дозволяє розвивати гнучкість розуму, креативність, допомагає подолати творчу кризу, правильно прийняти рішення, урахувуючи та зважуючи всі можливі емоційні аспекти мислення, що особливо важливо при вирішенні проблемних ситуацій, які неможливо вирішувати лише на превалюванні тільки негативних емоцій без урахування здорового глузду, творчого підходу та позитивного емоційного забарвлення.

Досить дієвим методом розвитку креативного мислення здобувачів освіти є *метод проєктів*. Проєктна робота передбачає включення механізмів запам'ятовування і відтворення інформації; передавання інформації іншим; застосування знань у варіативних ситуаціях; розуміння причинно-наслідкових зв'язків, співвідношення частин і цілого; наведення аргументів та доказів, перегрупування окремих частин і створення нового. Проєкт покликаний навчити здобувати й аналізувати інформацію про об'єкт, узагальнювати її і розтлумачувати для певної аудиторії, що представляється у вигляді певного кінцевого продукту. Метод проєктів сприяє розвитку пізнавальних творчих здібностей та креативного мислення здобувачів освіти, умінню самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. До складу проєктної роботи включаємо різні інтерактивні технології: дискусії, рольові (ділові) ігри, аналіз кейсів. Серед видів навчальних проєктів виділяємо наскрізні навчальні проєкти, які охоплюють увесь курс дисципліни, а також міждисциплінарні проєкти, виконання яких можливе та доцільне на старших курсах навчання у закладі освіти.

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що креативне мислення є одним із видів мисленнєвого процесу. До основних ознак креативного мислення можна віднести гнучкість, інноваційність, оригінальність, метафоричність, сприйнятливність. Процес розвитку у здобувачів освіти навичок креативного мислення спрямований на виявлення їхніх інтелектуальних здібностей, творчого потенціалу, рівня набутих знань та здатності оперувати ними у розв'язанні актуальних завдань альтернативними нестандартними методами. Один із найбільш важливих напрямів розвитку креативного мислення в сучасному освітньому просторі є впровадження інтерактивних технологій навчання. Цінність інтерактивного навчання полягає у тому, що освітній процес має активний характер взаємодії учасників освітнього процесу на засадах співпраці та співтворчості. Результат інтерактивних технологій навчання досягається більшою мірою завдяки орієнтованості на діяльнісний підхід, спрямованості на самостійний пошук шляхів вирішення певної ситуації, сприянню відходу від «сліпої» трансля-

ції знань до аналізу інформації та генерування власної позиції. Як найбільш ефективні зарекомендували себе такі інтерактивні технології навчання, що сприяють розвитку креативного мислення здобувачів освіти: метод кейсів, тренінг, групова дискусія, рольові та ділові ігри, майндмепінг, метод «Шість капелюхів мислення», метод проєктів. Безумовно, вибір методів розвитку креативного мислення, як ключового компоненту успіху та персонального інноваційного розвитку здобувача освіти, цим не обмежується, що потребує додаткових наукових пошуків за цим напрямом.

Література:

1. Future of Jobs Report, 2023. INSIGHT REPORT, MAY 2023. URL : https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
2. Іванова О.А. Розвиток критичного мислення студентів під час вивчення природничих дисциплін. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 67. Т. 1. С. 85–89. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/67/part_1/67-1_2024.pdf
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII. 2005. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення: 01.08.2024).
4. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 01.08.2024).
5. Велика українська енциклопедія. URL: <http://vue.gov.ua> (дата звернення: 01.08.2024).
6. Мислення. Вікіпедія – вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Мислення> (дата звернення: 01.08.2024).
7. Філософський енциклопедичний словник / гол. ред В.І. Шинкарук та ін. Київ : Абрис, 2002. 742 с. URL: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/mode/2up (дата звернення: 01.08.2024).
8. Сучасний тлумачний психологічний словник / уклад. В.Б. Шапар. Харків : Прапор, 2007. 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
9. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
10. Словник іншомовних слів / уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ: Наукова думка, 2000. 680 с.
11. Вовчаста Н., Байрамова О., Чорна Г. Розвиток навичок креативного мислення у здобувачів вищої освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 1. С. 87–97. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/590> (дата звернення 01.08.2024).
12. Волкова С.Г., Тулякова К.Р., Мелешко І.В. Критичне та креативне мислення як рушійна сила для створення майбутнього успішного спеціаліста. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56. Т. 1. С. 154–156. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_1/32.pdf (дата звернення 01.08.2024).
13. Гульбс О.А., Діхтяренко С.Ю., Кузьміна В.Ю. Формування креативності студентів психологів в процесі навчання. *Психологічний журнал*. 2021. № 6. С. 23–33. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.6.2021.229291> (дата звернення 01.08.2024).
14. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Генеза поняття «креативна компетентність» у контексті психолого-педагогічних досліджень. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 58. С. 3–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_red_2017_58_3 (дата звернення 01.08.2024).
15. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Креативне освітнє середовище як чинник формування готовності студентів технічних університетів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія*. 2018. № 1. С. 102–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2018_1_18 (дата звернення 01.08.2024).
16. Дімітрова-Бурлаєнко С.Д. Підготовка студентів технічних університетів до виявлення креативної компетентності у професійній діяльності: автореф. дис. канд. пед наук: 13.00.04 / ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля». Дніпро, 2018. 20 с. URL: https://old.duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/K_08_120_02/22924.pdf (дата звернення 01.08.2024).
17. Задорожнюк Н.О. Креативність як підґрунтя розвитку підприємництва (на прикладі ІТ-сфери України). *European Journal of Economics and Management*. 2019. Vol. 5, Issue 1. С. 148–153. URL: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_1/20.pdf (дата звернення 01.08.2024).
18. Луначек В.Е. Формування креативного мислення студентів у процесі професійного навчання. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2018. № 61. С. 112–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piro_2018_61_14 (дата звернення 01.08.2024).

19. Міненко О.О., Мамчур І.В. Дивергентне мислення як складова особистісно-професійних якостей управлінського консультанта. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Т. 34 (73) № 4. С. 26–32. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2023/5.pdf (дата звернення 01.08.2024).
20. Павлюх В.В. Розвиток креативності в учнів різного віку. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. 72 с.
21. Передерій О. Розвиток креативного мислення старшокласників як пріоритетний напрямок діяльності сучасної української школи. *Наука і освіта*. 2018. № 11–12. С. 16–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2018_11-12_5 (дата звернення 01.08.2024).
22. Рябовол Л.Т. Креативність як предмет психолого-педагогічних досліджень вітчизняних вчених. *Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*. 2020. Вип. 190. С. 42–47. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2020_190_10 (дата звернення 01.08.2024).
23. Степаненко О.К. Розвиток креативного мислення учнів на уроках зарубіжної літератури. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 12. Т. 2. С. 46–49. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_2/11.pdf (дата звернення 01.08.2024).
24. Яковишина Т.В., Шалівська Ю.В. Трансформація поняття «креативність» у контексті реформування педагогічної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 39–43. URL : <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/3818/2/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf> (дата звернення 01.08.2024).
25. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення (чорновий варіант, третя редакція) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко ; передне слово та додатки А й Б Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/867/86784/PISA-2021_ramkovyj-dokument.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
26. PISA-2022: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/PISA20in20focus_122-d183d0bad180_d0b3d0bed182d0bed0b2d0b8d0b9.pdf (дата звернення: 01.08.2024).
27. Волкова Н.П. Інтерактивні технології навчання у вищій школі : навчально-методичний посібник. Дніпро : Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. 360 с. URL: https://www.pedagogic-master.com.ua/2022/Volkova_1.pdf (дата звернення: 01.08.2024).

References:

1. Future of Jobs Report, 2023. INSIGHT REPORT, MAY 2023. Retrieved from: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (accessed: 01.08.2024) [in English].
2. Ivanova, O.А. (2024). Rozvytok krytychnoho myslennia studentiv pid chas vyvchennia pryrodnychkh dystsyplin [Development of students' critical thinking during the study of natural sciences.]. *Innovatsiina pedahohika*. Issue 67. Vol. 1. P. 85–89. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/67/part_1/67-1_2024.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
3. Busel, V.T. (2005). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: Perun. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
4. Akademichnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Academic explanatory dictionary of the Ukrainian language]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://sum.in.ua/> (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
5. Velyka ukrainska entsyklopediia [Great Ukrainian encyclopedia]. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://vue.gov.ua> (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
6. Myslennia [Thinking]. Vikipediia – vilna entsyklopediia. [Electronic resource]. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
7. Shynkaruk, V.I. (2002). *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]*. Kyiv: Abrys. 742 p. Retrieved from: https://archive.org/details/filosofskyi_entsyklop/mode/2up (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
8. Shapar, V.B. (2007). *Suchasnyi tлумachnyi psykhohichnyi slovnyk [Modern explanatory psychological dictionary]*. Kharkiv: Prapor. 640 p. Retrieved from: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
9. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid. 376 p. [in Ukrainian].

10. Morozov, S.M., & Shkaraputa, L.M. (2000). *Slovnnyk inshomovnykh sliv [Dictionary of foreign words]*. Kyiv: Naukova dumka. 680 p. [in Ukrainian].
11. Vovchasta, N., Bairamova, O., & Chorna, H. (2022). Rozvytok navychok kreatyvnoho myslennia u zdobuvachiv vyshchoi osvity [Development of creative thinking skills in students of higher education]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. No. 1. P. 87–97. Retrieved from: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/590> (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
12. Volkova, S.H., Tuliakova, K.R., & Meleshko, I.V. (2023). Krytychne ta kreatyvne myslennia yak rushiina syla dlia stvorennia maibutnoho uspishnoho spetsialista [Critical and creative thinking as a driving force for creating a future successful specialist]. *Innovatsiina pedahohika*. Issue 56. Vol. 1. P. 154–156. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_1/32.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
13. Hulbs, O.A., Dikhtiarenko, S.Iu. & Kuzmina, V.Iu. (2021). Formuvannia kreatyvnosti studentiv psykholohiv v protsesi navchannia [Formation of creativity of psychology students in the learning process]. *Psykholohichnyi zhurnal*. No. 6. P. 23–33. https://doi.org/10.31499/2617-2100.6.2021.229291_ (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
14. Dimitrova-Burlaienko, S.D. (2017). Geneza poniattia «kreatyvna kompetentnist» u konteksti psykholoho-pedahohichnykh doslidzhen [The genesis of the concept of "creative competence" in the context of psychological and pedagogical research]. *Pedahohika ta psykholohiia*. Issue 58. P. 3–14. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ped_2017_58_3 (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
15. Dimitrova-Burlaienko, S.D. (2018). Kreatyvne osvitnie seredovysheche yak chynnyk formuvannia hotovnosti studentiv tekhnichnykh universytetiv do vyiavlennia kreatyvnoi kompetentnosti u profesiinii diialnosti [Creative educational environment as a factor in forming the readiness of students of technical universities to reveal creative competence in professional activity]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia : Pedahohika i psykholohiia*. No 1. P. 102–107. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2018_1_18 (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
16. Dimitrova-Burlaienko, S.D. (2018). Pidhotovka studentiv tekhnichnykh universytetiv do vyiavlennia kreatyvnoi kompetentnosti u profesiinii diialnosti [Preparation of students of technical universities to reveal creative competence in professional activities]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Dnipro: VNZ «Universytet imeni Alfreda Nobelia». 20 p. Retrieved from: https://old.duan.edu.ua/images/head/Science/UA/Academic_Council/K_08_120_02/22924.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
17. Zadorozhnyiuk, N.O. (2019). Kreatyvnist yak pidgruntia rozvytku pidpriiemnytstva (na prykladi IT-sfery Ukrainy) [Creativity as a basis for the development of entrepreneurship (on the example of the IT sphere of Ukraine)]. *European Journal of Economics and Management*. Vol. 5. Issue 1. P. 148–153. Retrieved from: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2019/eujem_2019_5_1/20.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
18. Luniachek, V.E. (2018). Formuvannia kreatyvnoho myslennia studentiv u protsesi profesiinoho navchannia [Formation of creative thinking of students in the process of professional training]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*. No. 61. P. 112–120. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pipo_2018_61_14 (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
19. Minenko, O.O., & Mamchur, I.V. (2023). Dyverhentne myslennia yak skladova osobystisno-profesiinykh yakosti upravlinskoho konsultanta [Divergent thinking as a component of the personal and professional qualities of a management consultant]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: Psykholohiia*. Vol. 34 (73). No. 4. P. 26–32. Retrieved from: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/4_2023/5.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
20. Pavliukh, V.V. (2023). *Rozvytok kreatyvnosti v uchniv riznoho viku [Development of creativity in students of different ages]*. Kropyvnytskyi: KZ «KOIPPO imeni Vasylia Sukhomlynskoho». 72 p. [in Ukrainian].
21. Perederii, O. (2018). Rozvytok kreatyvnoho myslennia starshoklasnykiv yak priorytetnyi napriamok diialnosti suchasnoi ukrainskoi shkoly [The development of creative thinking of high school students as a priority area of activity of a modern Ukrainian school]. *Nauka i osvita*. No. 11–12. P. 16–24. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2018_11-12_5 (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
22. Riabovol, L.T. (2020). Kreatyvnist yak predmet psykholoho-pedahohichnykh doslidzhen vitchyznianskykh vchenykh [Creativity as a subject of psychological and pedagogical research of domestic scientists.]. *Naukovi zapysky [Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Seriiia: Pedahohichni nauky*. Vol. 190. P. 42–47. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2020_190_10 (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].
23. Stepanenko, O.K. (2019). Rozvytok kreatyvnoho myslennia uchniv na urokakh zarubizhnoi literatury [Development of students' creative thinking in foreign literature lessons]. *Innovatsiina pedahohika*. Issue 12. Vol. 2. P. 46–49. Retrieved from: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2019/12/part_2/11.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].

24. Yakovyshyna, T.V., & Shalivska, Yu.V. (2019). Transformatsiia poniattia «kreatyvnist» u konteksti reformuvannya pedahohichnoi osvity [Transformation of the concept of "creativity" in the context of reforming pedagogical education]. *Innovatsiina pedahohika*. Issue 10. Vol. 2. P. 39–43. Retrieved from: <http://repository.rshu.edu.ua/id/eprint/3818/2/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F.pdf> (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].

25. Shumova, K., Vakulenko, T., & Tereshchenko V. (2022). PISA-2021: ramkovyi dokument shchodo otsiniuvannya kreatyvnoho myslennia (chornovi variant, tretia redaktsiia) [PISA-2021: Framework Document for the Assessment of Creative Thinking (Draft, Third Edition)]. Kyiv: Ukrainskyi tsentr otsiniuvannya yakosti osvity. 131 p. Retrieved from: https://osvita.ua/doc/files/news/867/86784/PISA-2021_ramkovyj-dokument.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].

26. PISA-2022: ramkovyi dokument shchodo otsiniuvannya kreatyvnoho myslennia [PISA-2022: framework document on assessment of creative thinking]. [Electronic resource]. Retrieved from: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/PISA20in20focus_122-d183d0bad180_d0b3d0bed182d0bed0b2d0b8d0b9.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].

27. Volkova, N.P. (2018). Interaktyvni tekhnolohii navchannia u vyshchii shkoli [Interactive learning technologies in higher education]. Dnipro: Universytet imeni Alfreda Nobelia. 360 p. Retrieved from: https://www.pedagogic-master.com.ua/2022/Volkova_1.pdf (accessed: 01.08.2024) [in Ukrainian].